

СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА ИЗРИЦАЊЕМ МЕРЕ ЗАБРАНЕ ОКРИВЉЕНОМ ДА ПРИСТУПИ ОШТЕЋЕНОМ У ПРЕКРШАЈНОМ ПОСТУПКУ

Проф. др Наташа Мрвић Петровић
Институт за упоредно право, Београд

Сажетак: У раду се анализирају нова решења Закона о прекршајима, усвојеног 25. јула 2013. године, који је почео да се примењује од 1. марта 2014. године. Осим заштитне мере забране приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја, предвиђена је и истоимена процесна мера која траје током прекршајног поступка. Аутор анализира услове за изрицање обе мере, њихову правну природу и пореди те мере из прекршајног права са сличним из области породичног и кривичног права. У раду се препоручује на који начин употпунити правну регулативу како би се постигло делотворно извршење мера намењених заштити оштећеног у случајевима насиља.

Кључне речи: насиље, Србија, прекршаји, оштећени, забрана приступа, казнене санкције, заштитне мере.

УВОД

Прекршаји у чијем се бићу препознају елементи насиља представљају квантитативно лакша понашања од сличних кривичних дела која те прекршаје у својим обележјима конзумирају. У пракси се јасно уочава да у истим животним околностима учинилац, делујући насилно, чини и прекршај, а потом и кривично дело ако у вршењу насиља није спречен на време. Према томе, кажњавање за прекршај представља први облик државне реакције на насиље, којом се истовремено постижу значајни циљеви превенције будућег криминалног понашања насилника. Иако и резултати криминолошких истраживања упозоравају на значај ефикасне примене прекршајноправног механизма у превенцији будућих тежих облика насиља (нарочито насиља у породици и насиља на јавном месту и спортским приредбама), ипак се у доктрини, законодавству и пракси сва пажња усмерава на кривично законодавство, док су прекршаји, као предмет научног изучавања и легислативног уређења, потцењени. Због тога је потребно размотрити у којој је мери могуће применом прекршајног законодавства постићи делотворност превенције насиља. С обзиром на то да је од 1. марта 2014. године почео да се примењује нови Закон о прекршајима¹, било је важно анализирати нова законска решења намењена појачаној заштити жртава прекршаја с елементом насиља.

За потребе овог рада, под насиљем се подразумева само оно које долази до изражаја у односима између појединаца (интерперсонално), будући да дефиниција насиља, према стратегијским документима Светске здравствене организације и организација Црвени крст и Црвени полумесец, шире подразумева и насиље усмерено према себи, према другима и колективу, изражено у облику физичког, психичког, сексуалног насиља или небриге². При томе је анализа одредаба из прекршајног законодавства усмерена ка заштити оштећеног као учесника у прекршајном судском поступку. Да би била делотворна у пракси, таква правна заштита (која је увек ограниченог ефекта већ самим тим што је накнадна) требало би да је уско повезана с различитим програмима које спроводе органи социјалног старања на локалном нивоу и тзв. невладине организације с циљем помоћи жртвама насиља. У друштвеним условима који постоје у Србији још није конципирана целовита стратегија заштите жртава криминалитета, нити је, осим у погледу збрињавања и помоћи жртвама породичног насиља, развијена сарадња између надлежних државних органа, локалне заједнице и невладиних организација. Те околности сигурно умању евентуалне позитивне ефекте на заштиту жртава казнутих деликата који би се могли остварити применом норми казненог законодавства.

¹ Службени гласник РС, број 65/13.

² *Strategy on Violence Prevention, Mitigation and Response 2011-2020*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC), dostupno na: <https://www.ifrc.org/PageFiles/132439/strategy-violence-report-en.pdf>, str. 5 (23. 2. 2014).

ПОВЕЗАНОСТ ПРЕКРШАЈНЕ И КРИВИЧНОПРАВНЕ РЕАКЦИЈЕ

Сваки међуљудски однос у коме до изражаја дође насиље може да доведе до активирања прекршајноправне интервенције којом се спречава прогресија насиља и тако радњу извршења будућег кривичног дела „зауставља“ у ранијој фази припремања или покушаја. На тај начин се постиже кажњавање учиниоца, чак и онда када би то, према одредбама кривичног законодавства, било тешко постићи у тако раним стадијумима извршења ако као самостална кривична дела нису предвиђене одређене припремне радње или покушај. Прва препрека насиљу су прекршајне одредбе којима се предвиђају прекршаји против јавног реда и мира, који су, историјски, најпре настали као посебна врста „полицајних деликата“ и који имају највећих сличности с истоименом групом кривичних дела предвиђеној у глави XXXI Кривичног законика Републике Србије (даље КЗ)³.

Разлика између прекршаја и кривичних дела против јавног реда и мира је само квантитативна и испољава се претежно у чињеници да су прекршаји формални деликти, за разлику од кривичних дела. Резултати истраживања прекршајноправне реакције на насиље у породици указују на проблеме с којима се суочила судска пракса у очигледном настојању да се заштитни објект норме (јавни ред и мир) допуни тако да обухвати и интересе жртве, као и да омогући примену норме у ситуацијама када није настала последица предвиђена као објективно обележје бића конкретних прекршаја против јавног реда и мира⁴. У досадашњим криминолошким истраживањима такође је упозорено на негативну праксу да се за прекршај против јавног реда и мира као један од учинилаца означава и оштећени (жртва).⁵

Квантитативна разлика између прекршаја и кривичних дела које повезују објективна обележја њихових бића доводи до тзв. вишеструке кажњивости. Забрана *ne bis in idem* спречавана је применом правила урачунавања санкције изречене за прекршај у каснију осуду за кривично дело којим је тај прекршај конзумиран, према правилима предвиђеним како у Кривичном законнику, тако и у Закону о прекршајима⁶. Међутим, уважавање јудикатуре Европског суда за људска права утицало је на то да је у ЗП из 2013. године другачије и потпуније предвиђена забрана суђења два пута у истој ствари. Према члану 8 ЗП нису дозвољени накнадно покретање или наставак и довршење прекршајног поступка после окончаног кривичног или поступка за привредни преступ ако је у питању прекршај који произилази из истог чињеничног основа. Случај из праксе Европског суда за људска права *Армандо Марести против Хрватске* (представка 55759/07, пресуда од 25. јуна 2009), у коме је Хрватска проглашена одговорном за кршење члана 4 Протокола 7 уз Европску конвенцију о људским правима и основним слободама, упозорава на могућност да се вишеструка кажњивост за казнене деликте протумачи као поступак којим се крши начело забране поновног суђења у истој ствари.⁷ За прекршајне судове је та пресуда важна како због генералне сличности правних система Србије и Хрватске, тако и због чињенице да се у обе земље за прекршаје могу изрицати казне затвора. Армандо Марести је поводом истог догађаја, када је у пијаном стању реметио јавни ред и мир свађом и тучом на јавном месту (при чему је тешко телесно повре-

3 Кривични законик Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012 и 104/2013.

4 Резултати истраживања су објављени у извештају „Истраживање прекршаја с елементом насиља у породици“, који је саставила С. Бркић 2004. година. (Бркић. С. (2006). *Истраживање прекршаја с елементом насиља у породици*. Београд: Удружење судија за прекршаје Републике Србије)

5 Јовановић, С. (2010). *Правна заштита од насиља и породици*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраžивања, стр. 253–254.

6 Мрвић-Петровић, Н. (2010). *Кривично право: општи део*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион, *Службени гласник*, стр. 20.

7 На исти начин се Европски суд за људска права изјаснио и у случају „Сергеј Золотукхин против Русије“, представка 14939/03, пресуда од 10. фебруара 2009, у којој је најпре наглашено да се забрањује казнено гоњење или суђење за друго дело у мери у којој оно произилази из истоврсних чињеница или чињеница које су у бити исте. Према томе, утврђено чињенично стање на коме се темељи објективни идентитет јавноправних казних деликата, међусобно сличних по објективним обележјима, може бити основ за изрицање санкције само у једном, и то најпре покренутом казненом поступку према истом окривљеном, што искључује могућност накнадног вођења другог казненог поступка и суђења том лицу пред другим судом за други деликт са сличним обележјем проистекао из истог догађаја.

дио пролазника), осуђен најпре на казну затвора од четрдесет дана за прекршај против јавног реда и мира, а потом и за кривично дело тешке телесне повреде. Поводом његове представке, Европски суд за људска права је установио да је прекршена забрана поновног суђења у истој ствари, одбацујући приговоре Хрватске да су прекршаји лакша дела од кривичних и да је у питању било кажњавање за два различита деликта са сличним обележјима. Суд је проценио да се Конвенција односи и на прекршајни и на кривични поступак, јер је било речи о „сфери казненог поступка“. До тог уверења суд је дошао процењујући природу прекршајног дела у конкретном случају. Установио је да то што је реч о лакшем деликту не доводи у питање казнену природу тог дела, јер Конвенција не везује нужно степен тежине дела за оцену да ли је у питању казнено дело. Друго, изречена казна која се везује за губитак слободе указује на то да је она била резултат претходне оптужбе за казнено дело. Зато је суд заузео становиште да је Марести неоправдано два пута кажњен за исто дело.

И да не постоји потреба уважавања ставова из јудикатуре Европског суда за људска права јасно је да би начело *ne bis in idem* морало да се поштује у свим случајевима када конкретни прекршај, са свим својим обележјима, може бити апсорбован бићем одговарајућег кривичног дела или привредног преступа. Међутим, пресуда у случају Марести показује да различитост бића истом приликом извршеног прекршаја и кривичног дела није била препрека да суд заузме став о повреди начела забране поновног суђења у истој ствари. Због тога је установљено ново правило у члану 8, које је разрађено у процесним одредбама, према којима се онемогућавају покретање и вођење прекршајног поступка ако је у међувремену у истој ствари започео кривични поступак. То, ново правило одговара прекршајној судској пракси у којој је прихваћено да се прекршајни поступак не може накнадно водити ни када је јавни тужилац, на основу својих квазисудских овлашћења, одбацио кривичну пријаву пошто је окривљени испунио наложене му обавезе.⁸ Међутим, ЗП рачуна с „чистим“ ситуацијама када прекршајну или кривичну пријаву подноси надлежни државни орган (уобичајено полиција), а не оштећени. Пошто оштећени не може да утиче на избор казненог поступка у коме ће окривљени бити оптужен за деликт (што је овлашћење јавног тужиоца), поставља се питање на који ће се начин штитити интереси оштећеног ако се прекршајни поступак не поведе зато што је поднета кривична пријава, а јавни тужилац накнадно одбаци такву пријаву. Како се види, у том случају прети опасност да изостане могућност било какве казненоправне заштите интереса оштећеног. То је још један разлог више да се подстакне примена заштите у склопу породичног права, па и ванправних механизма мирнења и поравнања оштећених и насилника ако је реч о лакшим деликтима.

ПОЛОЖАЈ ОШТЕЋЕНОГ И ИЗРИЦАЊЕ ЗАШТИТНИХ МЕРА

Појам оштећеног је одређен у члану 126, ставу 1 ЗП и то посредно, преко чињенице да је неко његово лично или имовинско право повређено или угрожено прекршајем. Процесни положај оштећеног у прекршајном поступку зависи од тога да ли је прекршајни поступак покренут на основу његовог захтева или на захтев овлашћеног државног органа. Ако је оштећени једини овлашћени подносилац захтева за покретање прекршајног поступка, он може користити сва права која му припадају по том основу (изузев оних које би подносилац имао као државни орган). Оштећени истовремено може да остварује и имовинскоправни захтев. Међутим, ако је прекршајни поступак покренут на захтев државног органа као овлашћеног подносиоца, процесни положај оштећеног се своди на споредног умешача на страни оптужбе (тзв. супсидијарни тужилац), с правом да као приватни тужилац подноси доказе, ставља предлоге и истиче имовинскоправни захтев за накнаду штете или повраћај ствари. У том случају нема право жалбе на пресуду, осим у погледу одлуке о трошковима.

Правни положај оштећеног у прекршајном поступку је ојачан утолико што је у члану 126, ставу 3, тачки 4 предвиђено да може тражити изрицање мере забране приступа окривљеног

⁸ Правни став број 1, донет на трећој седници Вишег прекршајног суда, одржаној 30. новембра 2011. године, и пресуда Вишег прекршајног суда, Прж. број 422/12. (*Правни ставови и одлуке Вишег прекршајног суда.* (2012). Београд: Удружење судија прекршајних судова Републике Србије, стр. 68–69).

оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја. Реч је о мери коју суд може одредити на захтев оштећеног у току прекршајног поступка. *Ratio legis* је да се изрицањем једне такве процесне мере спречи да окривљени током прекршајног поступка настави да врши или понови прекршај којим угрожава оштећеног.

Меру је оправдано применити ако из врсте прекршаја и околности под којима је учињен произилази да се оштећени оправдано може сматрати угроженим понашањем окривљеног (на пример, у случајевима насиља у породици или других прекршаја против јавног реда и мира). У члану 126, ставу 5 је предвиђено само да мера може трајати док трају разлози за њено изрицање, а најдуже до правноснажног окончања поступка. Законом нису опредељени посебни услови и начин на који би оштећени поднео свој захтев, па би у том смислу било оправдано применити аналогију са ставом 2, члана 61, у коме је предвиђено да заштитну меру приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја суд изриче на писмени предлог подносиоца захтева за покретање прекршајног поступка или на усмени захтев оштећеног, истакнут при саслушању у прекршајном поступку. Међутим, процесна мера забране приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја разликује се од истоимене заштитне мере предвиђене у члану 61 по томе што се заштитна мера изриче постериорно, уз одлуку о казни или опомени. Ти услови морају постојати у време извршења прекршаја и протезати се за будуће. За разлику од тога, процесна мера се примењује само за период трајања прекршајног поступка до његове правноснажности (у сврхе брзе заштите оштећеног). По природи ствари, оштећени мора доказати своје тврдње да учинилац у датим околностима може поновити прекршај или наставити да угрожава оштећеног.

На решење којим се изриче привремена забрана приступа дозвољена је жалба у року од три дана од дана достављања, која не одлаже извршење решења (став 5). Што се тиче садржине тог процесног решења, сходно би се примењивала одредба из члана 61, става 3, по којој одлука суда којом је изречена забрана приступа мора да садржи период у ком се извршава (с тим што се назначавача да се односи на период до правноснажности одлуке), податке о лицима којима учинилац не сме приступати, наводе објеката којима не сме приступити и у које време, као и места или локација у оквиру којих се учиниоцу забрањује приступ.

Друга заштитна мера, која по својој правној природи одговара мери безбедности из члана 89а КЗ, јесте заштитна мера забране приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја (члан 61). Уведена је Законом о прекршајима⁹ из 2005. године. Садашњим законом су те одредбе разрађене и усаглашене са сличним одредбама из Кривичног законика (мера безбедности забране приближавања и комуникације с оштећеним из члана 89а). За разлику од мере безбедности из члана 89а КЗ, заштитна мера има шири домашај јер омогућава да се забрани приступ оштећеном, одређеним објектима, као и месту на коме је прекршај извршен.

Услови из члана 61, става 1 опредељују разлоге за изрицање мере, а то су опасност учиниоца и прогноза да ће поновити извршени прекршај или наставити да угрожава оштећеног. Пошто мера укључује могућност забране приступа објекту или месту прекршаја, као и оштећеном лицу, понашање учиниоца може представљати опасност за ширу околину или се односити само на оштећеног (дефинисано у члану 126, ставу 1).

Опасност за оштећеног треба разумети као угроженост његовог живота, телесног интегритета, слободе или сигурности. Чињеница да је осуђени претходно извршио прекршај према оштећеном и врста тог прекршаја основ су за процену постојања угрожености, тј. опасности за добра оштећеног, док мотиви извршења и околности под којима је извршен деликт (нарочито однос учиниоца и жртве) опредељују закључак суда да та опасност траје и после осуде учиниоца и да се обнавља радњама којима он покушава да успостави комуникацију с оштећеним или да му се приближи. Осећај угрожености код оштећеног могу изазвати претње, праћење, посматрање, досађивање посетама, телефонским позивима, електронском поштом и слични начини узнемиравања. За изрицање забране није довољно да је постојао само субјективни осећај угрожености код оштећеног, него је потребно да се објективно утврди постојање опасности за оштећеног која траје и будуће. Докази о таквој опасности за

9 Службени гласник РС, бр. 85/2005, 72/2009 и 31/2011.

оштећеног могу бити садржани у исказима оштећеног или сведока, лекарском уверењу или другој, медицинској документацији, писмима, електронској пошти и сличним изворима.

Пошто се опасно стање учиниоца најпре може установити према околностима под којима је претходни прекршај учињен, у члану 61, ставу 2 је предвиђено да се заштитна мера изриче или на писани предлог подносиоца захтева за покретање прекршајног поступка или на усмени захтев оштећеног истакнут при саслушању у прекршајном поступку. У суштини, таквом одредбом је требало омогућити што брже изрицање забране приступа како учинилац не би био у прилици да понови извршење прекршаја. Забрана из члана 61 изрећи ће се под условима из става 1 само ако опасност од понављања прекршаја постоји и у време изрицања мере и ако ће трајати и убудуће.

Заштитна мера се изриче факултативно као допунска санкција и то за све прекршаје (у складу с чланом 52, ставом 3). Судском одлуком се мора одредити садржај забране, пошто забране подразумевају ограничење слободе кретања учиниоца, а задиру и у нека друга права (право на уживање имовине, на пример, ако се спречава боравак у заједничком стану). Трајање мере безбедности је временски ограничено на период од најдуже годину дана, рачунајући од дана извршности судске одлуке (став 5).

Ради боље заштите оштећеног у случајевима насиља у породици, у члану 61, ставу 4 је предвиђено да изречена мера забране приступа оштећеном укључује и меру забране приступа заједничком стану или домаћинству током периода за који важи забрана.

Да би се омогућило извршење изречене забране, суд је у обавези, према члану 61, ставу 6, да обавести оштећеног, полицију и орган старатељства.

У члану 62 је садржана препорука законодавцу да у материјалном пропису којим је предвиђен прекршај за који се има изрећи заштитна мера предвиди кршење забране приступа као нарочит прекршај. На тај начин је прихваћено правно-технички једино исправно решење које би омогућило накнадно кажњавање онога ко крши заштитну меру, за разлику од одредбе члана 89а ЗП која је практично непримењива.

У којој мери прописивање те две заштитне мере (једне процесне, а друге уз осуду) може помоћи заштити оштећеног од насиља? То ће зависити од тога на који се начин предвиђа њихово извршење. ЗП предвиђа обавезу суда да о изрицању мере обавести полицију, орган старатељства и оштећеног, али не садржи одредбе којима се регулише извршење, него у том погледу у члану 310 упућује на примену Закона о извршењу кривичних санкција¹⁰ (ЗИКС). Међутим, у ЗИКС, упркос његовим досадашњим изменама, нема ниједне одредбе која би се односила на извршење мере безбедности из члана 89а КЗ, нити заштитне мере забране приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја, иако та заштитна мера у прекршајном законодавству постоји од 2005. године, док је мера безбедности сличне садржине у кривично законодавство уведена новелом из 2009. године. Ако се има у виду да су и мере правне заштите у случајевима насиља у породици предвиђене у члану 198 Породичног закона¹¹ практично неизвршиве, јер се не зна ко је задужен за њихово извршење¹², онда остаје утисак о фрагментарном регулисању забране присуства оштећеном кроз одредбе прекршајног, кривичног и породичног законодавства, без међусобне везе и уз очигледан пропуст (већ годинама присутан у законодавству) да се уреди начин њиховог извршења. Као да се законодавац задовољи тиме да потенцијалним насилницима запрети прописивањем и изрицањем забране, иако се она неће моћи извршити. Због тога, ни одредбама ЗП предвиђене заштитне мере (с назнакама могућег начина извршења) неће моћи да се примењују у пракси.

Проблем не би био решен чак и да постоји могућност извршења мера забране приступа оштећеном, јер би се, у том случају, отворила питања кумулације различитих мера забране приласка и контакта с оштећеним и одређивања приоритета при њиховом извршењу. Могуће је замислити ситуације када би подношењем тужбе надлежном грађанском суду

10 Службени гласник РС, бр. 85/2005, 72/2009 и 31/2011.

11 Службени гласник РС, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон.

12 *Nasilje u porodici*. (2009). Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, USAID, str 14. У истом истраживању је изнето да ни поштрење казни у кривичном законодавству, као ни забрана ублажавања казне нису битније допринели смањењу насиља у породици.

оштећени постигао да у његову корист буде изречена мера забране приступа, уз истовремено покретање кривичног или прекршајног поступка у коме би опет могао да захтева одређивање сличне процесне мере, а потом и да предложи изрицање мере безбедности или заштитне мере у склопу осуде. Очигледно, период забране приласка оштећеном могао би да траје дуго. Међусобни однос тих мера није регулисан, осим што је у члану 198, ставу 2 Породичног закона предвиђено да ће се притвор или друго лишење слободе које буде одређено у кривичном или прекршајном поступку урачунати у трајање мера заштите од насиља у породици које се изричу према одредбама тог закона. Због тога би било добро да су у процесном делу ЗП још детаљније формулисани услови под којима су могући изрицање и опозивање процесне мере забране приласка оштећеном и њен однос према мерама које је други надлежни суд изрекао истом лицу у односу на истог оштећеног у грађанском поступку. То је утолико потребније што забрана приласка оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја по својој правној природи није права мера безбедности или заштитна мера, којима је својствено да остварују сврхе специјалне превенције и заштиту друштва, него је заправо реч о посебној мери опреза којом се учинилац у неком периоду ставља под надзор како не би поновио извршење деликта.

ДРУГИ ИНСТИТУТИ КОЈИМА СЕ ПОСТИЖЕ ЕФИКАСНИЈА РЕАКЦИЈА НА НАСИЉЕ

Благовремену заштиту оштећених у случајевима насиља може потпомоћи брза реакција надлежних органа у спречавању прекршаја. Због тога су од практичног значаја одредбе о могућности привођења осумњиченог за извршење прекршаја, спреченог на тај начин да настави прекршај (члан 190), задржавање лица како би се спречило да даље врши прекршаје (члан 191) и превентивно одређено задржавање лица које под утицајем алкохола и других омамљујућих средстава изврши прекршај (члан 193). Све те мере привођења и задржавања, иако несумњиво имају превентиван карактер, ретко се одређују наредбом суда, него их, по правилу, примењују овлашћени полицијски службеници. Евентуални ефекат на заштиту оштећеног могу да имају само у мери у којој се после тога редовније покреће прекршајни поступак према насилнику, па се тиме ствара могућност да оштећени тражи да се окривљеном одреди процесна мера забране приближавања. С друге стране, управо за теже прекршаје из области јавног реда и мира, ако постоји оправдана сумња да ће учинилац поновити или наставити да врши прекршај или да ће избећи извршење прекршајне санкције, постоји могућност извршења осуђујуће пресуде пре њене правноснажности (члан 308). У склопу те осуде је могуће да окривљеном буде изречена и заштитна мера забране приступа оштећеном, објекту или месту извршења прекршаја, па је и то један од начина на који се, убрзаним окончањем прекршајног поступка, може постићи заштита оштећеног.

Својевремено су с циљем унапређења заштите од насиља у породици били препоручени увођење заштитних мера обавезног психијатријског лечења (у установи и на слободи), као и обавезан третман за насилнике у породици.¹³ Сада је Законом о прекршајима у члану 60 уведена мера обавезног психијатријског лечења на слободи, што би, уз меру обавезног лечења зависника од алкохола и психоактивних супстанци (члан 59), требало да отклони услове који подстичу учиниоца да изврши нов прекршај. Међутим, у погледу мере обавезног психијатријског лечења на слободи изостала је разрада процесних услова под којима би ту меру било могуће изрећи као самосталну прекршајну санкцију неурачунљивом учиниоцу прекршаја.¹⁴ Тако се неминовно намеће закључак да је већ сада извесно да би ЗП који је недавно ступио на снагу требало да се мења.

13 Mrvic-Petrović, N. (2003). *Potrebe izmena prekršajnog zakonodavstva sa aspekta sprečavanja nasilja u porodici. Temida*, 6(2), 13–14.

14 Mrvic-Petrović, N. (2014). *Komentar novog zakona o prekršajima sa specijalnim prilogom: najznačajnije novine u Zakonu kroz odgovore na pitanja*. Beograd: Paragraf Co, Paragraf lex, str. 56.

ЗАКЉУЧАК

У Србији се насиље и даље не сагледава као реалан феномен који има своје изворе у социјалним условима и психичким предиспозицијама учинилаца. Тек би се на основу таквог приступа било могуће заложити за ефикасније решавање тог значајног социјалног и здравственог проблема и то првенствено у васпитној и образовној сфери и делатности социјалне заштите (центра за социјални рад) у локалној заједници на примени програма неформалног мирења и поравнања насилника и оштећених, у оквиру којих би било могуће упутити насилника на третман, а оштећеном пружити подршку и заштиту. У једном таквом моделу казненоправна заштита би заиста могла да буде предузета само *ultima ratio*, при чему би прекршајно кажњавање могло да представља снажну баријеру насиљу као први, ефикасни казнени одговор државе којим се онемогућава појава тежих казних делата. Међутим, када се говори о спречавању насиља, сва пажња друштва се усмерава на казнену реакцију која је, по природи ствари, постериорна и не може бити делотворна у остварењу тог задатка. Због тога се веома често и *ad hoc* мења казнено законодавство, при чему се недовољно међусобно усклађују одредбе прекршајног и кривичног права, као и материјалног, процесног и извршног права. Невоља је што се при томе не води рачуна о потпунијој заштити жртава и оштећених, нити о условима у којима би требало применити законска решења.

Стиче се утисак да је законодавцу, да би изашао у сусрет очекивањима јавног мњења да се реагује на злочине насиља, најважније да пропише неку меру, забрану и оштрију казну, иако је очигледно да ће те одредбе остати „мртво слово на папиру“. То важи за заштитне мере предвиђене у прекршајном законодавству, па се зато може очекивати да ће и ново право, установљено у корист оштећеног у тачки 4, ст. 3 и 4, члана 126, остати да фигурира више као правна могућност, а не као стварни начин да се омогући брзо спречавање насиља (посебно у породици). Зато би законодавац требало да преиспита постојећа решења којима непотребно дуплира механизме реаговања на насиље у виду мера забране приступа и комуникације с оштећеним у породичном и казненом законодавству, при чему њихов међусобни однос није регулисан. Поред тога, крајње је време да се у закону који уређује извршење кривичних санкција пропише начин извршења мера безбедности из члана 89а КЗ и заштитне мере из члана 61 ЗП. Уместо скувих и неефикасних метода – провера кршења забране приласка у виду повремених посета службених лица месту становања оштећеног, потребно је сагледати чињеницу да се у иностранству већ од краја XX века у такве сврхе успешно користи електронски надзор, тј. мобилна телефонија у комбинацији с уређајем за глобално позиционирање, тако да се аутоматски активира одговарајући предајник који се налази у стану жртве чим се учинилац нађе у забрањеној зони, при чему се минијатурном видео-камером обезбеђују докази о кретању осуђеног и поступцима којима крши забрану приласка оштећеном.¹⁵

Осим што би законодавац изменама и допунама Закона о прекршајима требало да омогући изрицање заштитне мере обавезног психијатријског лечења као самосталне прекршајне санкције неурачунљивом лицу, било би корисно ако би се постојећи систем заштитних мера употпунио и мером обавезног психосоцијалног третмана за учиниоце прекршаја с елементом насиља. Наиме, резултати истраживања из области социјалне психологије показују да се током социјализације личности развија склоност ка насиљу и усвајају обрасци насилничког понашања, па се, према томе, психолошким третманом може постићи промена утолико што ће та особа научити да контролише свој бес и насилне импулсе.¹⁶ Томе у прилог говоре и искуства из немачке примењене криминологије, у којој је управо у сврху спречавања насиља развијен посебан модел проучавања личности учиниоца применом методе испитивања појединачне криминалне каријере (*MIVEA – Methode der ideltypischen-vergleichenden Einzelfallanalyse*) у настојању да се истраже психолошки и психопатолошки (ређе и психијатријски) узроци

15 Mrvić-Petrović, N. (2010) *Alternativne krivične sankcije i postupci*. Beograd: Medija centar Odbrana, str. 94.

16 Такви програми се подједнако показују успешним и када се примењују у посебним затворским јединицама, као што показује пример из израелског затворског система (Enosh, G., Buchbinder, E., Smith, L. N., Shafir, O. (2013). From the 'Greenhouse' to Reality: Challenges Faced by Graduates of In-Prison Batterers Intervention Program. *Journal for Interpersonal Violence*, 28, 910–937), као и када се практикују у виду активности социјалних служби на спречавању породичног насиља (Gerhart, J. I., Ronan, G. F., Russ, E., Seymour, B. (2013). The Moderating effects of Cluster B Personality Traits on Violence Reduction Training: A Mixed-Model Analysis. *Journal for Interpersonal Violence*, 28, 45–61).

извршења деликата насиља.¹⁷ Такође, и почетни позитивни резултати остварени у пилот програму добровољне примене психосоцијалног третмана насилника у Крагујевцу у оквиру пројекта „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“, који је 2011. године реализовала Управа за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике Републике Србије, указују на то да би било целисходно увести заштитне мере психосоцијалног третмана у прекршајно законодавство.¹⁸

Да би се омогућила делотворна примена постојећих казних санкција с циљем спречавања насиља, законодавац би такође требало да има у виду да према постојећим одредбама ЗП, КЗ и Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама¹⁹ није могуће успешно извршити ни меру безбедности забране присуствовања одређеним спортским приредбама из члана 89б КЗ, као ни истоимену заштитну меру из члана 63 ЗП, па би о томе требало водити рачуна при изменама и допунама тих закона. Не треба посебно истицати да ЗИКС не садржи ниједну одредбу која би регулисала начин извршења тих мера, упркос њиховом практичном значају.²⁰

Потребно је, на крају, указати на то да оштрије кажњавање и шири спектар заштитних мера не смеју да буду сами себи сврха – формална правна реакција има смисла једино уколико се тиме постиже боља заштита оних који су насиљем непосредно погођени, док се превентивни ефекти узгредно остварују. Зато би реформе казног законодавства у већој мери требало да уваже побољшање положаја жртава казних дела, како то и налажу стандарди из докумената Организације уједињених нација и европских регионалних организација.²¹ Као што се види, новим Законом о прекршајима на том путу су учињени почетни кораци – мали, али значајни.

ЛИТЕРАТУРА

1. Breneselović, L. (2012). German Applied Criminology: a Modern Concept of Criminal Career Investigation for the Purposes of Justice System. U E. Balica, P. Décarpes (ur.), *Violence and Crime in Europe, Social Interventions and Research Methods* (str. 61–72). Bucharest: Universitatea din București.
2. Бркић. С. (2006). *Истраживање прекршаја с елементом насиља у породици*. Београд: Удружење судија за прекршаје Републике Србије.
3. Gerhart, J. I., Ronan, G. F., Russ, E., Seymour, B. (2013). The Moderating effects of Cluster B Personality Traits on Violence Reduction Training: A Mixed-Model Analysis. *Journal for Interpersonal Violence*, 28, 45–61.
4. Enosh, G., Buchbinder, E., Smith, L. N., Shafir, O. (2013). From the 'Greenhouse' to Reality: Challenges Faced by Graduates of In-Prison Batterers Intervention Program. *Journal for Interpersonal Violence*, 28, 910–937.
5. Jovanović, S. (2010). *Pravna zaštita od nasilja u porodici*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
6. Mrvić-Petrović, N. (2010) *Alternativne krivične sankcije i postupci*. Beograd: Medija centar Odbrana.
7. Мрвић-Петровић, Н. (2010). *Кривично право: општи део*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион, Службени гласник.

17 Више у: Breneselović, L. (2012). German Applied Criminology: a Modern Concept of Criminal Career Investigation for the Purposes of Justice System. U E. Balica, P. Décarpes (ur.), *Violence and Crime in Europe, Social Interventions and Research Methods* (str. 61–72). Bucharest: Universitatea din București.

18 Доступно на интернет страници Центра за социјални рад „Солидарност“, http://www.solidarnost.org.rs/?page_id=502 (24. 3. 2014).

19 Службени гласник РС, бр. 67/2003, 101/200 – др. закон, 90/2007, 72/2009 – др. закон и 111/2009.

20 Видети: Mrvić-Petrović, N. (2013). Nedostaci zakonske regulative kao razlog nedelotvorne primene zabrane prisustvovanja određenim sportskim priredbama. *Pravni život*, 62(9), 623–632.

21 Видети: Mrvić-Petrović, N. (2013). Prilagođavanje krivičnog zakonodavstva Republike Srbije evropskim standardima zaštite prava žrtava krivičnih dela. U L. Kron, A. Jugović (ur.), *Kriminal, državna reakcija i harmonizacija sa evropskim standardima* (str. 81–92). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

8. Mrvić-Petrović, N. (2014). *Komentar novog zakona o prekršajima sa specijalnim prilogom: najznačajnije novine u Zakonu kroz odgovore na pitanja*. Beograd: Paragraf Co, Paragraf lex.
9. Mrvić-Petrović, N. (2013). Nedostaci zakonske regulative kao razlog nedelotvorne primene zabrane prisustvovanja određenim sportskim priredbama. *Pravni život*, 62(9), 623–632.
10. Mrvić-Petrović, N. (2013). Prilagođavanje krivičnog zakonodavstva Republike Srbije evropskim standardima zaštite prava žrtava krivičnih dela. U L. Kron, A. Jugović (ur.), *Kriminal, državna reakcija i harmonizacija sa evropskim standardima* (str. 81–92). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
11. Mrvić-Petrović, N. (2003). Potrebe izmena prekršajnog zakonodavstva sa aspekta sprečavanja nasilja u porodici. *Temida*, 6(2), 13–14.
12. *Nasilje u porodici*. (2009). Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, USAID.
13. *Pravni stavovi i odluke Višeg prekršajnog суда*. (2012). Beograd: Удружење судија прекршajних судова Републике Србије.
14. *Strategy on Violence Prevention, Mitigation and Response 2011-2020*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC), dostupno na: <https://www.ifrc.org/PageFiles/132439/strategy-violence-report-en.pdf>, str. 5 (23. 2. 2014).

ЗАКОНСКИ ПРОПИСИ

1. Кривични законик Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012 и 104/2013.
2. Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон.
3. Закон о извршењу кривичних санкција, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 72/2009 и 31/2011.
4. Закон о прекршajима, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 72/2009 и 31/2011.
5. Закон о прекршajима, *Службени гласник РС*, број 65/13.
6. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, *Службени гласник РС*, бр. 67/2003, 101/200 – др. закон, 90/2007, 72/2009 – др. закон и 111/2009.